

THE WESTERN WORLD AND LONELINESS. THE AXIOM OF PROFESSOR MIRCEA ZACIU'S TRAVELS

Ramona Maria Trif

PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia

Abstract: Teacher for five semesters in 70s West Germany universities and then traveller through all of Western Europe and beyond, Mircea Zăciu, the true precursor of Romanian intellectuals travelling in the west, offers us a literature different from the classic travel memories. We have to do with dual destination journey, to discover the outer space as much in the search of the ego, aiming at the defuse of the anguish, of the soul-specific struggle for the man of culture.

Thus the interiorization of the journey takes place as an axiom of loneliness, exile, as the basis for the metamorphosis that will take place. In the space of self claustralization and self isolation the road to itself benefits from the anchors of the original space, of the feeling of „home”.

Keywords : travel, identity, loneliness, seek, ego, home

Spațiul românesc, prin situarea la intersecția cursurilor geopolitice și culturale între Orient și Occident, reprezintă de-a lungul timpului, dar mai cu seamă în sec XVIII-XIX, gazda unei mentalități colective antitetice. Întărită prin operele călătorilor români percepția asupra celor două sfere creează premisele unei bipolarități specifice societății autohtone care-și are ecourile până în zilele noastre.

Până la începutul sec XIX mentalitatea colectivă românească se regăsește firesc, atât prin situarea geografică cât și prin influențele politico-culturale, în zona orientală. Astfel, influența balcanică otomano-elenă e determinată atât de casta conducătoare fanariotă, cât și de curentul grecesc în educație. Orientul apare și este resimțit ca latura vie, viguroasă, se identifică cu imaginea autohtonismului și a traditionalismului reprezentând matca culturală .

Modelul occidental, trecut de la începutul Renașterii prin transformări uriașe pe toate planurile, de la artă până la moravuri, este încă foarte îndepărtat de conștiința românească. Cu toate că există câteva manifestări în artă, datorită călătoriilor unor boieri în apus, aceștia au reușit doar o firavă și superficială influență asupra mentalului colectiv românesc.

Germanii transformării percepției societății românești asupra apusului încolțesc la începutul sec. XIX când, în mai puțin de două generații, are loc o trecere cu aviditate și grabă de la modelul bizantin, oarecum învechit și sclerosat, la cel occidental.

„Cel dintâi călător” (N.Iorga)”, „primul român modern” (P.Eliade), Dinicu Golescu reprezintă predecesorul călătorilor în operele cărora Occidentul reprezintă un etalon mai degrabă a ceea ce dorim să devenim chiar dincolo de realitatea apuseană. Rezultat al școlii grecești din țările române, aflate sub influența otomană la acea vreme, boierul muntean întoarce comunității care l-a format experiențele și mai ales modelele și valorile occidentului cărui îi opune stadiul de înapoiere de acasă „învederat lucru este că noi am rămas în urma tuturor neamurilor” și „vremea e a ne deștepta”. Este o primă manifestare a complexului de inferioritate care va transcende peste timp până în zilele noastre.

Trecând mai apoi de la modelul călătorului oriental care are misiunea și oarecum obligația față de colectiv de a răspunde celor care l-au delegat, pe o traiectorie romantică se face simțită influența operelor călătorilor de la începutul sec XIX.

Primi reprezentanți ai acestui mod de percepere a lumii apusene, Alecsandri, dar mai ales Codru-Drăgușanu relevă, prin memoriile lor de călătorie, Occidentul ca loc al peregrinărilor cu rol de îmbogățire intelectuală. Alături de descoperirile modelelor apare dorul de casă și la reîntoarcere, plăcerea regăsirii originilor. Privind cu mai multă detașare, cu haz binevoitor, percep apusul mai degrabă ca stimul cultural, decât ca idee de tutelă. Apartenența la valorile autohtone e mult mai pregnantă, călătoriile nu fac decât să întărească dorința de a face mult mai binepentrucei de acasă.

Continuator al experiențelor de călător ale lui Golescu, N.Iorga reia, la fel ca fiecare călător român, „traiectoria transformării spirituale ale boierului muntean”¹. La N.Iorga însă apare depășirea ideii de deplasare având un scop precis, nemaifiind prilej doar de comparații sociologice. Astfel, avem o ambivalență: confruntarea călătorului cu trecutul (firească având în vedere formația profesională) pe de o parte, iar pe de altă parte voluptatea plimbării, admirația, evadarea din real.

Aceeași dublă abordare o regăsim și în cazul călătorului Mircea Zăciu. Dacă plăcerea călătoriei e potențiată de spiritul liber, latin, observațiile și comparațiile sociale vin în contrapunerea sentimentului de singurătate și izolare pe care-l trăiește.

Universitar clujean de renume, profesorul Mircea Zăciu a predat timp de patru decenii în cadrul Facultății de Filologie. Specialist în literatura sfârșitului de secol XIX și început de secol XX acesta are parte de un stagiul profesoral în Germania între toamna 1967 și 1970. A deținut în această perioadă poziția de lector la universitățile din Köln, Bonn și Aachen.

Primul contact cu occidentul, cel din toamna anului 1967, relevă temerile intelectualului din est, a neolatinului, față de zărilor germanice.

Înainte însă trebuie remarcat modul în care are loc pregătirea plecării. Călătorul, la fel ca și în cazul eroilor antici se desparte de tot ce-l leagă de acasă. Melancolia sa mai exact angoasa despărțirii –preambulul singurătății se va instala „dincolo” - se traduce prin, nelinișteree, o amărăciune pentru toate zilele din urmă, grele de furtună, ca o atmosferă de vară plină de fulgeretăcute”².

Această melancolie, în momentul drumului, valăsalocul rupturii aproape brutale de tot ceea ce a reprezentat până atunci, e destrămarea până la zero a celor din afară cât și a celor din interiorul lui: „avionul fuge, fuge de tot trecutul meu”³, „la ora 8,30 avionul mă aruncă în viitor, refuzând bagajul meu de amintiri”⁴. Vidarea și astfel pregătirea pentru ceea ce are să urmeze e preambulul renașterii imaginate și dorite în noile teritorii : ”mintea mi se golește încet-încet de tot ce credeam, a poseda sub numele convențional trecut”⁵.

În această fază, care în mod normal ar fi putut constitui premisa unei disponibilități în a recepta cât mai multe, revine, o dată cu sosirea pe meleaguri străine, spiritul critic al intelectualului cu antenele întinse. Acest spirit se manifestă într-un soi de tridimensionalitate pe măsura receptării noilor zări.

În primul rând, e percepută depărtarea ca spațialitate, călătorul pare că nimerește „pe altă planetă” și o dată ajuns la destinație e de fapt „la capătul lumii”.

După această primă senzație apare imediat, ca o a doua dimensiune, perceperea estetică a locurilor în care a „aterizat”. Aeroportul din Köln e ca „o imensă baracă inestetică, provizorie”, podul de pe Rin e „uriaș masiv, greoi, fără grație” iar tonurile de culori receptate

¹Mircea Zăciu, *Viaticum*, Editura Cartea Românească, 1983

²Mircea Zăciu, *Teritorii*, Editura Limes 2011

³ibidem

⁴ibidem

⁵ibidem

sunt cele întunecate. Astfel tărâmul teuton îi pare neospitalier, rece, atmosfera de toamnă ploioasă și întunecată ducând inevitabil la un sentiment de neapartenență dramatică. Ursuzenia locurilor și dezagrabilitatea din acest prim contact se vor păstra pe parcursul prezenței sale în această țară diminuându-se doar spre finalul vieții.

Atitudinea morocănoasă determinată de spațiu se revarsă, ca o a treia dimensiune, și asupra locuitorilor. Cu spiritul critic al moralistului european profesorul Zaciuc, la cei 40 ani, remarcă mai ales dizolvarea conștiinței în bunăstare și în consumism: „imposibil să nu devin livresc între acești oameni străini, cu pofta lor de bere, posaci în beția lor, chiar când se apucă să cânte în grup, de o veselie neagră, exorcizând nu știu ce demoni ai istoriei”⁶. Societatea marionetă îi repugnă și îi trezește stări la care singurul mod de răspuns e izolarea, singurătatea.

Pare că, în acest prim contact cu lumea apuseană, toate neliniștile și toate convulsiile sale interioare le transferă ambianței. Acest mod de a recepta vine și dintr-o reticență a omului de cultura est-european format într-un climat mai puțin prietenos cu realitățile apusene.

Singurătatea își găsește astfel teaca firească și transformă călătoria într-un spațiu-timp al regăsirilor și a metamorfozelor. Călătorul devine personaj și periplul său devine unul interiorizat „privirea semnifică aici tocmai contrariul vechilor impresii de călătorie, fiind adesea întoarsă înapoi, mai atentă la reacțiile, mutațiile, delimitările intime ale privitorului decât la priveliști(...) În interiorizarea călătoriei ca experiență intimă”. Toată literatura de călătorie a lui Mircea Zaciuc reprezintă de fapt o căutare a sinelui, a certitudinii și a formelor stabile într-o lume fluidă și deseori inconsecventă cu propriile valori.

Ochii prin care privește universul din jur sunt, fără îndoială, cei din spatele lentilelor singurătății asumate și trăite în diferite grade de omogenitate. „Așa cum înțeleptului nu i se urăște cu singurătatea” această stare îl așează pe călător în ipostaza de a răspunde întrebării fundamentale: cine sunt eu? Dacă înainte de primul periplu teutonic trăise „ani de revărsări, de dezordine și dezastră interioare”⁷, aici, pe meleaguri străine, spune despre el „eu cel de aici nu sunt eu”. Așadar, avem de a face cu o criză a eu-lui prin care propria identitate pare cumva suspendată într-un personaj. Senzația că joacă un rol o trăiește în Germania încă de la început, de la momentul expedierii primei telegrame către casă „Cine telegrafia? Nu eu, firește, simțeam că acest travesti lingvistic mă preface în altul”⁸, dar și mai apoi, pretutindeni. Îl însoțește în plimbările sale „umblu pe jos, prin frig și printr-o burniță tot mai urată, de-a lungul acestui bulevard nesfârșit, cu senzația acută a unei înstrăinări”⁹, în relațiile cu ceilalți în care se percepe ca un substitut „am mereu senzația că în locul meu am delegat un biet funcționar să mă reprezinte, iar el o face cu multă bunăvoință, dar șters, impersonal, din oficiu.”

Aici, concluzionează autorul, „persona înseamnă mască” reliefând avantajul acestei suspendări a eu-lui și trecerii la persoana a treia: singurătatea și „persona” îi oferă accesul deplin la intimitatea lucrurilor experimentate „căci singura intimitate a faptelor ni se oferă aici, șansa unică de a trăi la persoana a III-a în epicul pur. Singurătatea desăvârșită, condiția mea de străin, mă apropie așadar de ceea ce Rilke spune de eroul sau : Închipuiți-vă un Malte care în acest Paris atât de cumplit ar fi avut o iubită sau măcar un prieten. Ar mai fi putut el intra atât de adânc în taina lucrurilor? Căci aceste lucruri (...) cărora vrei să le redai viața esențială te întrebă întîi și-ntîi: ești liber?”¹⁰ Așadar, pierderea identității și starea de singurătate duc direct la libertate, la posibilitatea de a pătrunde în miezul experiențelor și a faptelor.

⁶Mircea Zaciuc, *Teritorii*, Editura Limes 2011

⁷ibidem

⁸ibidem

⁹ibidem

¹⁰Mircea Zaciuc, *Teritorii*, Editura Limes 2011

Metafora însingurării este atotprezentă la Mircea Zăciu, acest sentiment reprezintă laitmotivul în demersul său epistolar inițiat de pe țărâmurile vestice. Rarele excepții de la această stare le asociază cu împrejurimile pitorești din Germania și cu locurile tot mai familiare din Paris.

Prezența la Paris, într-o țară latină, determină aderarea temperamentului lui mediteranean la un spațiu securizat, febra ideilor ducând uneori chiar la stări de euforie în ciuda faptului că prima lui vizită acolo are loc în contextul mișcărilor violente de stradă din ani '68: „ timpul nu mă tiranizează, mă simt dezlegat de toate țărâmurile, sentimental că mă aflua aici, că nimeni nu știe unde mă află exact, unde am tras, cum și încotro mă deplasez, îmi dă un fel de beție nemai încercată”

Resimțită astfel, când ca o stare de vulnerabilitate și de spaimă, când ca o stare de euforie singurătatea întâi de toate determină filtrarea a ceea ce călătorul receptează, de la culorile întunecate la disoluția morală pe care o înfierează. Își trăiește statutul de „străin” într-o lume care-l contrariază dar îl și atrage în drama pe care intuiește a se consuma chiar sub ochii lui: instrăinarea civilizației europene de „omenesc”. În tot acest crepuscul apar câteva refugii obsesive care trădează afinități ale călătorului: Mateiu Caragiale „ ca să mă spăl de cheful nemțesc citesc o pagină de Mateiu Caragiale”¹¹ și Ion Agârbiceanu ființa care aduce arhaicul și amprenta primitivă într-o lume plină de du-te vino, „Agârbiceanu era în substanță, un existențialist creștin, nu departe de Maritain dar neputând depăși o condiție de preot de țară”

„Neliniștile, dorurile, temerile” sunt fire care fac legătura între cel de aici și conștiința eu-lui de acasă, sunt cele care produc efemer spargerea exilului, „Soarele ardea peste culmile golașe, aerul mirosea a cimbrisor. Mă simțeam ca într-un spațiu infinit al meu, nu-l cred echivalent cu sentimentul încercat în fața Oceanului, pe un țărâm străin, fiindcă acolo nimic nu e legat de aceste fibre secrete *lipsesc rădăcinile*”¹²

Așadar una dintre prezențele obsesive din mintea călătorului o reprezintă ideea de „acasă”. De pe un teritoriu al suficienței el tânjește după spațiul natal, ancestral, după livada bunicii, după mirosul de fân proaspăt, după aerul de după ploaie „Soare. Livada grea de poame. Abundența de fructe amenință să surpe cămările, pivnița, terasa (...) S-a înnorat. A început ploaia. Din când în când, de după munte, tună. De la geamul deschis, aud Căminul, simt mirosul tare al fânului ud”¹³

Cu toate că în multe locuri e impresionat de ceea ce vede în călătoriile sale, Mircea Zăciu le consemnează sec remarcând un lucru sau altul în măsura în care acesta reușește să evoce o realitate de acasă. Spațiul de baștină devine oarecum compensator în raporturile profesorului cu „spectacolul lumii” în care e prezent reperul obsedant, acela de însingurare „a cunoaște, a înțelege, a iubi, a apăra – cobori aceste trepte mereu singur”

După anul 1990, o dată cu autoexilul în Germania, are loc un permanent balans între vechea acasă și „dincolo”. Acesta din urmă a devenit refugiul față de spațiul pe care nu-l mai resimte încărcat de conotații pozitive, față de aerul irespirabil. Clujul, urbea burgheză, provincială, a îndepărtat astfel în acei ani patricianul cu principii solide, ardelen, Profesorul, asemeni Romei latinului Ovidiu.

Vestul acestor ani, față de occidentul anilor '70 beneficiază de clemența vârstei fiind privit cu mai multă condescendență însă nu reușește să creeze pentru Mircea Zăciu suficiența matricei și a locului în care-și va găsi liniștea. Deși mai puțin din pricina locurilor, profesorul se resimte mai ales din pricina impersonalității și a indiferenței celor din jur. Astfel, el se vede în imposibilitatea de a-i găsi pe cei care ar putea să asculte ceea ce el are de spus.

¹¹ ibidem

¹² ZĂCIU, Mircea, Jurnal, Editura Dacia 1993

¹³ Mircea Zăciu, Teritorii, Editura Limes 2011

Spiritualitatea și cultura europeană deși perfectibile și supuse tensiunilor și derapajelor anilor 90 reprezintă în accepțiunea lui Mircea Zăciu exemple clare de urmat. Cerber al valorilor europene consacrate, el opune creștinismul curentului islamist sau altor forme de religiozitate născute în Vest (Intâlnire cu studenții Facultății de Teologie din Cluj).

BIBLIOGRAFIE

- ZACIU, Mircea, *Teritorii*, Editura Limes, 2011
ZACIU, Mircea, *Viaticum*, Editura Cartea Românească, 1983
ZACIU, Mircea, *Jurnal*, Editura Dacia 1993
ZACIU, Mircea, *Lancea lui Ahile*, Editura Cartea Românească, 1980
PODOABĂ, Virgil, *Homo Viator, Tempus facit distare, Întoarcerea Învinsului, întâlniri cu Mircea Zăciu*, volum editat de Aurel Sasu și Mircea Petean, Editura Limes, 2001
CISTELECAN, Al., *Cerneala lui Tacitus, Latinii și Germania, Întoarcerea Învinsului, întâlniri cu Mircea Zăciu*, volum editat de Aurel Sasu și Mircea Petean, Editura Limes, 2001
DJUVARA, Neagu, *Între Orient și Occident*, Editura Humanitas, 2013